

Date: 23rd June-2025

SHAROF RASHIDOVNING “KASHMIR QO‘SHIG‘I” QISSASIDA
FITOPOETONIMLARNING BADIY XUSUSIYATLARI

Umida G‘aybulloyeva

NDU o‘zbek tili ixtisosligi doktranti.

umidagaybulloyeva@gmail.com

Annotatsiya: Fitopoetonimlar – badiiy asarlarda o‘simliklar, gullar va daraxtlar nomlari asosida yaratilgan poetik obrazlardir. Ular nafaqat tabiat tasvirini boyitadi, balki insoniy fazilatlarni ifodalovchi simvol, ramz va konnotatsion ma'nolarni ham o‘zida mujassam etadi. Fitopoetonimlar xalq og‘zaki ijodi, diniy va mifologik matnlar, zamonaviy adabiyotlarda keng qo‘llaniladi. Mazkur maqolada fitopoetonimlarning lingvopoetik xususiyatlari, ularning turlari, estetik vazifalari va adabiy namunalardagi talqini tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: poetonim, fitopoetonim, mifopoetonim, mifofitopoetonim, muallif poetonimi.

Til va adabiyot o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan hodisalardir. Ular orqali millat tafakkuri, dunyoqarashi, estetik qarashlari, madaniy qadriyatlari namoyon bo‘ladi. Adabiy matnlar esa tilda mujassamlashgan estetik obrazlarning mazmuniy va shakliy ko‘rinishidir. Shu bois tilshunoslikda adabiy matnni tahlil qilishda lingvopoetik yondashuv tobora ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, adabiy matndagi onomastik birliklarni, ayniqsa, fitopoetonimlarni tadqiq etish bugungi lingvopoetika fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biridir.

Fitopoetonimlar o‘z nomini “fito” (o‘simlik) va “poetonim” (poetik nom) atamalarining birikmasidan olgan. Ular badiiy matnda go‘zallik, hayotbaxshlik, poklik, sevgi va boshqa insoniy tushunchalarni ifodalovchi obraz sifatida ishlatiladi. Fitopoetonimlar qadimdan xalq e‘tiqodi va afsonalarida muhim rol o‘ynagan. Masalan, Nargiz guli, Lola, Atirgul, Rayhon va boshqalar badiiy matnda ramziy ma‘no kasb etgan.

Lingvopoetik tahlil fitopoetonimlarning semantik yukini, ularning badiiy matndagi o‘rnini, obraz yaratishdagi vosita sifatidagi rolini ochib beradi. Masalan, Nargiz – bu nafaqat gul, balki insoniy fazilatlarni ifodasi sifatida qahramon darajasiga ko‘tarilgan. Fitopoetonimlar ko‘pincha metafora, metonimiya va allegoriya sifatida ishlatiladi. Ular orqali poetik matnda chuqur ma‘naviy qatlam yaratiladi.

Fitopoetonimlar — bu poetik matn doirasida gullar, daraxtlar, o‘simliklar va ularning qismlariga (barg, novda, ildiz) doir nomlarning obrazli va ramziy ma‘nolarga ega bo‘lgan shakllardir. Ular quyidagi guruhlarga bo‘linadi:

1. **Gul nomli fitopoetonimlar:** lolagul, nargis, atirgul, zambarak.
2. **Daraxt nomli fitopoetonimlar:** chinor, tut, yong‘oq, terak.
3. **O‘simlik qismlari asosida yaratilganlar:** barg, novda, g‘uncha.

Date: 23rd June-2025

4. **Ramziy-falsafiy yuklamadagi fitopoetonimlar:** atirgul – muhabbat, lola – fidoiylilik, chinor – barhayotlik timsoli sifatida.

Fitopoetonimlar matnga metafora, taqqoslash, timsol, alegoriya kabi poetik vositalar orqali kiradi va obrazlar tizimiga chuqur semantik yuklama olib kiradi.

Fitopoetonimlar estetik jihatdan matnni bezaydi, uni musiqiylashtiradi. Ular ko‘pincha tabiat va inson ruhiyati o‘rtasidagi uyg‘unlikni ifodalovchi vosita hisoblanadi. Gullar – sevgi, sadoqat, iztirob, umid, go‘zallik timsollaridir. Badiiy matnda ularning mavjudligi dramatik yoki lirik kuch beradi. Masalan, lola – fidokorlik, atirgul – poklik, nargis – g‘urur va ma‘sumlikni anglatadi.

Fitopoetonimlar ko‘pincha xalq og‘zaki ijodi – qo‘shiqlar, dostonlar, maqollar, afsonalar orqali shakllangan. Ayni paytda ular diniy matnlar, Qur‘on, hadislar, Sharq mumtoz adabiyoti, G‘arb poeziyasi va zamonaviy adabiyotda ham mavjud. Fitopoetonimlar universal va milliy obrazlar tarzida rivojlangan. Har bir millat ularni o‘z mentalitetiga mos holda talqin etgan.

Sharof Rashidovning “Kashmir qo‘shig‘i” qissasida *Nargiz* obrazi **fitopoetonim** sifatida ajralib turadi. Bu obrazda nafaqat Nargis gulining husni, balki *insoniy fazilatlar, poklik, muhabbat va sadoqat timsoli* mujassam. Gullar bog‘i, gulxan, rayhon, gullar orasidagi dialoglar – bularning barchasi fitopoetik qatlamni hosil qiladi va asarning lirizm matnga obrazlilik, go‘zallik va chuqur ma‘no bag‘ishlaydi. Lingvopoetik tahlil orqali fitopoetonimlarning badiiy funksiyasi, semantik yuklamasi va estetik qiymati ochib beriladi. Sharof Rashidov ijodida ham bu obrazlar juda muhim o‘rinni egallaydi va milliy adabiyotimizda poetik onomastikaning boy qatlamini tashkil etadi.

Adabiy matnda fitopoetonimlar:

- Obraz ruhiyatini ochadi;
- Voqea joyining tabiiy manzarasini ifodalaydi;
- Simvolik va ramziy ma‘no yuklaydi;
- Milliy-estetik qadriyatlarni ifoda etadi.

Sharof Rashidov “Kashmir qo‘shig‘i”da tabiat manzaralari orqali inson kechinmalarini ifodalagan. Qissada Kashmir vohasining betakror tabiati, xususan, lolazorlar, chinorlar, atirgullar alohida poetik ma‘no bilan berilgan.

Fitopoetonimlar — adabiy matnning poetik tabiatini, muallif tafakkurining obrazli ifodasini, milliy-estetik qarashlarning aksini ko‘rsatadi. Sharof Rashidov “Kashmir qo‘shig‘i” qissasida fitopoetonimlardan mahorat bilan foydalangan: ular orqali muallif tabiat va inson kechinmalari orasidagi uyg‘unlikni yaratgan. Fitopoetonimlar timsolida muhabbat, g‘urur, fidoiylilik, go‘zallik, tarixiy xotira kabi tushunchalar mujassam bo‘lgan. Bu esa adabiy matnni yanada badiiy, emotsional va milliy ruhda boyitgan. Fitopoetonimlarni lingvopoetik tahlil qilish badiiy asarning semantik qatlamlarini ochishga xizmat qiladi.

Date: 23rd June-2025

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rashidov, Sh. “Kashmir qo‘shig‘i” – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1974.
2. Sagdullaeva G. S. O‘zbek tilida fitonimlar semantikasi. – Toshkent, 2015.
3. Zunnunova G. A. Badiiy matnda obraz va timsol. – Toshkent, 2020.
4. Murodov Sh. S. O‘zbek onomastikasining dolzarb masalalari. – Samarqand, 2018.
5. G‘anieva G. O‘zbek adabiyotida ramz va timsollar. – Toshkent, 2002.
6. Ortiqova G. Badiiy matnda timsollar poetikasi. – Qarshi, 2021.

